

Генерал-мајор **МИЛИЈА СТАНИШИЋ**

НАУЧНО-ИСТРАЖИВАЧКИ РАД У ВИШИМ ВОЈНИМ ШКОЛАМА

Буран развитак ратне технике у послератном периоду поставио је пред војну теорију читав низ нових и врло сложених проблема, на чијем се решавању упорно ради у армијама свих земаља. Притом се настоји да се што пре обраде новоискрсли проблеми а нарочито они у вези са применом атомског и другог савременог наоружања, и предвиде даљи путеви развитка војне теорије и праксе.

Савремена војна теорија наилази на веома крупне препреке и бори се са бројним тешкоћама. На једној страни, техника се толико брзо развија да је тешко благовремено сагледати, испитати и обрадити борбене могућности новог оружја и његов утицај на постојећу тактику и стратегију, а на другој, недостатак ратног искуства у примени савременог наоружања умногоме отежава одређивање карактера будућег рата.

У настојању да се на научној основи испитају сви услови, фактори и елементи који утичу на борбену способност и спремност народа и армије за рат и пронађу најцелисходнија решења, војно руководство на том послу у великој мери ангажује и војне школе, а посебно више. Сврха овог чланка је да размотри неке проблеме научно-истраживачког рада у вишим војним школама са аспекта нових потреба и могућности.

Улога и садржај научно-истраживачког рада

При одређивању улоге војних школа у научно-истраживачком раду у већини армија су одбачена два екстремна гледања. Једно, по ком више војне школе треба да буду главни носиоци и творци доктрине у армији, и да је њихова основна намена да проучавају и стварају војну теорију, а нарочито у погледу припремања и ратне употребе најкрупнијих оперативних и стратемских тела. Војне школе у савременим условима не могу руководити стварањем војне доктрине, јер оне по својој функционалној делатности нису орган који би могао обједињавати, усклађивати и руководити свим установама и органима који учествују у оформљењу доктрине. Очигледно је да то може успешно обавити једино армиско руководство, које је, поред осталих својих функција, позвано да поставља темеље, задатке и смернице целокупном истраживачком раду у армији, па аналогно томе и војним

школама. Исто тако није прихваћено ни друго гледиште да су војне школе искључиво педагошке (наставне) установе и да у њима нема места „чисто“ научном раду. Тачно је, међутим, да су војне школе педагошке установе, али само једним делом.

Познато је да војна наука (или војна теорија — како се негде дефинише сав рад на теориском уопштавању ратне праксе) испитује читав низ економских, социјалних, моралних и материјалних категорија и законитости у вођењу рата, и да се велики број тих компонената и законитости необично брзо мења, захваљујући у првом реду општем друштвеном развоју и квалитативним променама у наоружању и опреми. Развитак свих тих елемената утиче на непрестано мењање и усавршавање већ постојећих погледа и принципа војне теорије и праксе. Отуда и потреба да војна теорија интензивно прати и обрађује све те промене, систематски истражујући све оне нове факторе који доводе до измена у начину припрема и извођењу борбених дејстава. Зато је и природно што више војне школе, које по својој функционалној улози припремају висококвалификоване кадрове за будући рат, треба да организују и развију значајан научни рад на стварању и усавршавању савремене војне теорије. То значи да на тај рад треба гледати као на посебан и необично важан задатак сваке више војне школе, јер од резултата овог рада зависи у првом реду да ли ће и у којој мери једна школа бити савремена, тј. да ли ће кадрови које она обучава добити знања потребна за вођење борбе у савременим условима.

Дакле, већина савремених армија прихватила је гледиште да су војне школе не само ковачнице нових кадрова, већ и важни центри за развијање војно-теоретске мисли. Сем тога, више војне школе се сматрају и научним установама, у којима се научним методама истражују и обрађују проблеми војне теорије и праксе.

У мирнодопском периоду се пред војну теорију постављају многобројни и сложени проблеми. Пре свега, на основу солидно сређене грађе из протеклог рата треба научним методом истражити, уопштити и утврдити опште законе, начела и поступке вођења тог рата, а затим — јасно уочавајући услове под којима се рат водио — одабрати од свих искустава само она која имају веће вредности, руководећи се принципом да је једнако опасно прецењивати или потцењивати ратна искуства. То је, свакако, обиман и одговоран посао, али он претставља само први корак при развијању и стварању војне теорије. Притом се тежиште напора не сме оријентисати на изучавање онога што је било, већ се мора окренути ка будућности и дати одговор на многобројна питања која поставља савремени друштвено-економски, технички и научни развитак. То је нарочито важно данас, када се налазимо на прагу нове епохе у начину ратовања¹⁾. Нукле-

¹⁾ У чланку се не расправља обим и метод рада на изучавању друштвено-политичких основа савремених ратова, јер би то питање — с обзиром на своју важност и на читав низ нових квалитета у савременом економско-друштвеном збивању — захтевало посебну обраду.

арна и термонуклеарна оружја, ракетна, реактивна и електронска техника постављају пред све армије читав низ нових проблема. Војна теорија је дужна да правилно сагледа и процени могућности нових оружја и технике, да пронађе и укаже на најефикасније начине организације, употребе нових средстава и борбе против њих, као и да на основу измењених економских и техничких услова преиспита принципе постојеће тактике, оператике и стратегије. Једном речју, војно-теоретска мисао треба да је способна да на основу најсвежијег ратног искуства, а на бази савремених друштвено-економских, техничких и материјалних достигнућа и могућности, пружи што јаснији одговор у погледу карактера будућег рата.

Садржај теоретског рада у армијама малих земаља у највећој мери је одређен специфичностима њиховог географско-стратегијског положаја, ограничењима њихових материјално-техничких ресурса и, разуме се, њиховом друштвено-економском структуром. Веома снажан печат њиховој војној теорији даје околност што оне, из објективних разлога, нису у стању да иду укорак са развјетком ратне технике великих држава, те најчешће рачунају на техничко преимућство агресора у евентуалном ратном сукобу. Отуда и неодложна потреба да се њихова војно-теоретска мисао — наслањајући се на достигнућа савремене војне теорије — углавном концентрише на изучавање властитих економско-друштвених и географско-стратегијских услова и могућности. Само тим путем је могуће наћи најпогоднија решења, односно открити и ефикасно употребити баш оне елементе који могу претстављати главну снагу и преимућство те земље у рату. Ту се, пре свега, поставља питање свестраног изучавања моралног фактора, како у припреми народа и армије за рат, тако и у процесу борбе — са циљем да се до максимума искористе квалитети и предности морално јаког народа и вештог борца противу техничке надмоћности противника. Не мање је важно да се у истој светлости и са истим циљем размотре проблеми организације и формације, тактике и оператике. Једном речју, квалитет и достигнућа војне теорије мале земље највише се мере њеном способношћу да сагледа и обради главне специфичности војне проблематике своје земље и пронађе таква оригинална решења за припрему и вођење рата која ће бити погодна и ефикасна.

Организациски проблеми

Резултати истраживања директно су зависни од степена и квалитета његове организованости. Солидна и рационална организација истраживачког рада у школама треба да је у стању да окупи, организује и усмери све расположиве снаге на решавање најважнијих и најактуелнијих задатака.

Искуства војних школа, како наших тако и страних, убедљиво су показала да је за организовање истраживачког рада неопходно имати посебан истраживачко-студиски орган. Данас има тако много нових поља рада и проблема које треба испитивати за потребе школа,

да то више нису у стању да обаве сами наставници који, већином, добар део радног времена морају утрошити на извођење примењеног дела наставе. Постојање, пак, посебног органа за истраживачки рад омогућило би да се тај рад не само чврсто повеже већ и да се за њега мобилишу све снаге колектива. Отуд би и задатак овог органа био не само да организује посао, већ и да сам, властитим снагама, ради на истраживању одређених проблема војне праксе, теорије или наставне методике, сарађујући са свим заинтересованим институцијама и снагама ван школе и у њој самој. По завршеном истраживању материјали би се дали на проучавање наставничком колективу или одређеном броју установа и старешина у армији, како би се касније, кроз најпогодније форме колективног рада, пречистила и јасно формулисала нова искуства, поставке и принципи. Да би овај орган могао успешно обавити свој посао, требало би да је бројан, доброг квалитета и да се налази под непосредним руководством старешине (начелника или команданта) школе, јер је овај најодговорнији за савременост и квалитет целокупне наставе. При таквом организационом решењу старешина школе има највише могућности да директно испољи свој утицај на развијање војне теорије у својој школи, а самим тим и на унапређење наставе.

Коликогод био на висини рад органа за истраживање, он не може заменити рад који наставници треба да уложе у проналажењу нових форми и поступака у извођењу борбених дејстава. Студиски орган, уствари, треба да претставља мали штаб преко којег старешина школе руководи научно-истраживачким радом, и који му служи као резерва за изучавање појединих теоретских питања — док наставнички колектив и даље остаје основна снага за усавршавање и развијање војне теорије. Наставници се ни у ком случају не смеју поставити у улогу пасивних посматрача који ишчекују обрађене материјале, пошто су једино они у стању (сваки појединачно — и сви скупа) да кроз теорну и примењену наставу испитају све услове и могућности рада свог рода или службе, при чему, свакако, могу рачунати на обилну помоћ студиског органа. Зато се и поставља питање како створити услове катедрама које руководе наставом из појединих предмета да се успешно баве истраживањем.

Први услов за такав рад била би најужа могућна специјализација наставника за поједина питања у наставном процесу. Аналогно општем развоју науке и технике, поједине гране војне науке (теорије) и ратне вештине толико су се развиле да их је немогућно успешно проучавати и усавршаваги без одређеног степена специјализације. Досадашње искуство је показало да се од наставника не могу очекивати значајнији резултати на пољу војне теорије, ако нису задужени да истражују и предају материју из неке уже области војне делатности. Зато, одређујући наставнику ужу специјалност, стварамо му и прве услове за солидан истраживачки и студиски рад.

Затим је потребно ускладити време које је наставнику потребно за извођење наставе и за истраживање. Није корисно преоп-

теретити наставника примењеним делом наставе, јер се тиме претвара у обичног практицисту који нема времена да прати развој савремене војне теорије. Показало се да није добро на активност наставника гледати само кроз број предавања и часова које одржи, већ првенствено кроз резултате у погледу квалитета — а њих не може бити без непрестаног студирања проблема. Потребне школе не могу се задовољити само преношењем старог, познатог већ стварањем новог, које одговара захтевима времена. А за такав начин рада треба имати довољан број наставника, обезбедити им потребно време, омогућити им да буду стално у току решавања актуелних оперативних и стручних проблема у руководећим органима армије, и ставити им на располагање довољно материјала и података на које се могу чврсто ослонити у својим истраживањима.

Не треба потценити ни могућности учешћа слушалаца у истраживачком раду школе. У више војне школе све више пристижу официри са темељним техничким знањима и значајном праксом у руковању ратном техником, којима школа омогућује не само да прошире сопствена знања, већ и да у повољним условима теориски обраде читав низ проблема војне праксе за које појединци имају воље и смисла, а за које су истовремено заинтересоване школе и трупа. У том правцу не треба да нас обесхрабри и понеки неуспех покушај до кога може доћи ако се слушаоцима при укључивању у истраживање буду давале на обраду преобимне теме, а при томе се мање-више препусте сами себи. Искуство је показало да се од слушалаца може добити значајна помоћ у истраживачком раду ако се он добро организује. При овој теми треба свести на ситније и конкретније проблеме који се могу лакше обрадити; избор тема вршити у споразуму са слушаоцима које још крајем првог или другог семестра оријентисати на материју коју ће обрађивати; у току обраде теме чврсто руководити радом сваког појединца, обезбеђујући му литературу и пружајући му систематску помоћ у овлађивању научно-истраживачким методом, како би лакше и сигурније дошао до крајњих резултата. Овакав начин рада омогућиће не само стручну обраду појединих проблема, већ и стварање кадрова са потребним научно-истраживачким квалитетима, за којима савремена армија осећа све већу потребу.

Кадровски проблеми

Најзначајнији елеменат истраживачког рада су кадрови који га изводе, те и степен њихових квалификација мора бити на потребној висини. Све су армије усвојиле принцип да за наставнике школа, а нарочито виших, одређују квалитетне кадрове, али су путеви и мере којима се то постиже различити. То је разумљиво кад се има у виду да на решавање овог проблема не утичу само потребе школе, већ и кадровске, материјалне и друге околности сваке армије.

Данас у свету, углавном, постоје два основна начина избора наставника: по конкурсу и одабирањем службеним путем. Први на-

чин, свакако, има веће предности, јер обезбеђује шири и бољи избор. Али, да би се могао реализовати, потребно је да школе уживају висок углед у армији, да су услови за рад у школама привлачни и да наставници имају шире перспективе. Притом је најважнији услов да армија располаже са довољно квалификованих кадрова за све основне дужности, како би могла дозволити утакмицу и добровољно одређивање својих кадрова за наставничку дужност. Други начин може бити ефикасан само кад се одабирање врши на основу солидног познавања кадра, а нарочито способности, наклоности и воље официра за наставнички позив. Могућна је, па чак и врло корисна, комбинација ова два система.

Стварање кадрова способних да се баве научно-истраживачким радом тесно је повезано са начином на који је законски и статутарно постављена функција наставника у армији и како је регулисано питање квалификације за тај рад. Очигледно је да та функција има читав низ специфичности у односу на друге, и да она тражи од наставника одређени ниво знања који мора бити далеко виши (а нарочито из предмета који он предаје) од знања којим располажу официри који долазе на школовање. А као што је напоменуто, све већа разгранатост војне науке и теорије захтева и од наставника све већу специјализацију, што је могућно постићи само формирањем висококвалификованих наставничких кадрова. Разумљиво је да се овде не ради само о томе колико искуства и знања има официр у моменту примања наставничке дужности, већ и како је регулисано питање могућности, обавеза и права наставника да постижу нове и веће квалификације за време рада у школи. Не улазећи уопште у питање да ли рад на војној науци треба законски изједначити са радом на осталим научним пољима — што из дана у дан постаје све актуелније с обзиром на даљи развитак војне теорије — може се са сигурношћу тврдити да би било веома корисно и потребно поделити функцију наставника бар на два степена: млађи и старији наставник. Оваква (или слична) подела не би претстављала никакву формалност, већ би указивала на развојни пут наставника који се са вољом посвећују том позиву, а истовремено би претстављала и степеновање знања наставника, које би они показали на одређеним испитима или теоретским радовима. Ови радови за стицање већег знања били би уствари резултат дужег истраживања наставника на сектору на коме раде у школи, што би аутоматски развијало код њих вољу и елан за самоуздизањем, а уједно и за усавршавањем постојеће војне теорије. Исто тако, важно је и правилно регулисање осталих питања, као што су публикавање радова наставника, награђивање радова који су од вредности и сл.

И принцип сталности кадра, који у школи има још већу снагу и значај него у трупи, има знатан удео у формирању наставника способних за научни рад. За стицање високих квалификација потребан је дужи рад, а кад се оне стекну била би штета не задржати таквог наставника да кроз дужи низ година обучава кадрове. Разуме се, то се не може односити подједнако на све наставнике, већ у првом реду на

оне који су стварно стекли високу специјалност. А и њих је повремено корисно слати на краћи или дужи стаж у трупy или у више команде, како се не би одвојили од праксе и потреба живота.

Прецизирањем карактера, обима и садржаја функције наставника и целисходним регулисањем питања напредовања у том позиву, стварају се солидни темељи и повољни услови за решење кадровске стране овог проблема. Уколико поједине армије имају више интереса за брже стварање сопствених научних кадрова оне ће обезбедити повољније законске, материјалне и друге услове за њихово формирање. А потреба за пружањем повољнијих услова за што брже стварање научног и научно-техничког кадра, у последње време изразито је наглашена код оружаних снага скоро свих земаља. Ово је нарочито важно за армије малих земаља, јер научни и научно-технички кадрови претстављају за њих ону потенцијалну снагу која ће им омогућити да се успешно прилагоде брзим изменама у наоружању и техници.

Материјално-техничко обезбеђење

Резултати истраживачког рада у области војне теорије треба да буду директно повезани са праксом, јер је искуство много пута потврдило да се војна теорија може успешно стварати и развијати једино ако се напаја на извору живота. Иако су, свакако, најважнији ратна пракса и ратно искуство, ипак се војно дело може значајно развијати и у мирнодопским условима, а нарочито данас, при невероватно брзом развитку технике. Разумљиво је да војне школе могу успешно обрађивати питање ефикасности употребе новог оружја, и његов утицај на вођење борбе, само у оним степену у коме су им приступачна нова средства или подаци о њима. Отуда је за рад војних школа уопште, а посебно за истраживачки рад, од необичног значаја питање њиховог материјално-техничког обезбеђења, при чему у првом реду мислим на полигоне, кабинете и библиотеке.

Добро опремљени и савремено уређени полигони пружају највише могућности да се у мирно доба створе услови најприближнији ратним. Они омогућују не само добро извођење наставног програма, већ и проверавање поставки војне теорије и добијање нових искустава. Поред тога, савремени полигони у школи претстављају за кадрове који се обучавају и образац према коме ће они моћи да граде и усавршавају трупне полигоне. Главни предуслов за све то је опремљеност полигона најсавременијом техником којом армија располаже. Да ли ће свака школа имати такав полигон, или неколико њих заједнички, или ће пак школе користити централне полигоне видова оружаних снага, ствар је конкретних процена и могућности.

Код организације и усавршавања кабинета у првом реду треба имати на уму карактер школе и циљ школовања. Кабинети немају сврху ако су тако одабрани и постављени да личе на изложбу материјала, а не на средство које треба да помаже успешнијем одвијању наставног процеса или да служи за проверу појединих теоретских

поставки. За њихово стварање и правилно функционисање подједнако су заинтересовани и одговорни и управа школе и наставници. Управа треба да обезбеди савремени технички материјал и средства за кабинете, а наставници да буду организатори кабинета и идејни носиоци њиховог систематског усавршавања.

На истраживачку делатност у школама битно утиче и начин на који је сређена целокупна литература и остали изворни материјали којима се располаже. Није само важно са колико књига и докумената школа располаже, већ и да ли је целокупан материјал тако разврстан да одговара намени и карактеру школе, односно истраживачкој делатности која се у њој одвија. Зато у свим врстама библиотека треба обезбедити такво груписање материјала које ће омогућити изучавање материје по проблемима. Да би се то постигло потребно је да управа школе тачно прецизира улогу и намену сваке библиотеке (на основу чега ће она и организовати свој рад) и да прибави довољан број квалификованог библиотекарског кадра.

Повезивање са трупом и институтима

Велики број практичних искустава може се стећи у трупи, јер она непрестано добија све новија и савршенија техничка средства и наоружање, којим мора овладати кроз разне форме обуке. У процесу овлађивања новом техником и кроз целокупан ток борбене обуке, долази се до читавог низа нових података који су драгоцени за исправљање старе и стварање нове теорије. Због тога је од пресудне важности за истраживачки рад у војним школама — и за рад школа уопште — да буду повезане са животом и радом трупе и виших штабова, као и са радом техничких института и опитних центара.

Форме повезивања и међусобне сарадње могу бити различите — што зависи од намене школе, организације истраживачког рада у армији, материјалних могућности и сл., али је изнад свега важно да то буде солидно организовано. Досадашња искуства су показала да је то повезивање, могућно извршити још у току стварања наставних програма. Наиме, показало се веома корисним да команде које руководе школама, поред општих директива за стварање плана и програма наставе, ставе овим конкретно у задатак и која истраживања у току године треба да изврше. Познато је, да доношење нових решења из области организације, формације, командовања, тактичких и оперативних поступака и сл., тражи претходно студиозна и свестрана разматрања. Уколико школа располаже са довољно кадра у њој постоје веома погодне могућности да се многи од таквих проблема размотре и процене, било путем теориских разматрања или кроз задатке из примењене наставе, што треба да одреди команда која је наредила истраживања.

Овакав начин рада даје многоструке користи: школе се потстичу и обавезују на истраживачку делатност и усмеравају на разраду оних проблема који су за армију важни и актуелни, при чему им надлежна команда обезбеђује средства и могућности за тај рад; више команде

добијају у школама сараднике који су по својој намени и специфичности посла у могућности да на задовољавајући начин обраде постављене проблеме и сл.

Повезивање истраживачког рада у школама са извођењем вежби (маневара) у трупи има изванредно велики значај. У мирно-допским условима вежбе са трупом, као форма обуке најприближније ратним дејствима, претстављају најпогоднији начин да се испитају и провере поједине теоретске поставке и да се оцене борбене могућности новог оружја и технике. За остварење таквог повезивања постоји више могућности. Тако извесном броју вежби могу присуствовати сами наставници или заједно са слушаоцима — као посматрачи. Но, сарадња може бити остварена у много већем степену на оним вежбама које би се планирале за заједничке потребе трупе и школе и у којима би органи школа учествовали како у припреми, тако и у извођењу и анализи вежбе. Тиме би школама било омогућено да при постављању услова и одређивању метода извођења вежбе провере постојеће или нове теоретске поставке, или тактичко-техничке норме са којима се у настави оперише. На тај начин се прикупљањем што већег броја чињеница и њиховом критичком анализом и уопштавањем најсигурније долази до нових ставова и принципа из области вођења боја и операција. Пошто је број вежби које органи школа могу посетити доста ограничен, то треба одабрати оне које су са становишта намене школе и циља школовања најкорисније, водећи рачуна о временској усклађености извођења вежбе и рада на истраживању које треба на вежби проверити. То је могућно постићи само ако управа школе створи план учешћа школе у вежбама трупе за сваку наставну годину, који би претстављао један од основних докумената у годишњем планирању.

Велику помоћ истраживачком раду у школама могу пружити високи руководиоци армије својим доктринарним предавањима, дискусијама са наставничким колективом и изношењем значајнијих искустава и резултата које су постигле јединице и установе армије. Оваква предавања доприносе брзом и сигурном увођењу наставника и слушалаца у срж питања која су важна и актуелна за армију и отварају перспективе онима који се баве истраживачким радом.

За истраживачки рад у војним школама од великог је значаја начин повезивања са армиским институтима, јер су то установе у којима је научно-истраживачка делатност у оквиру области коју изучавају, организована на највишем нивоу. Од планског повезивања обе стране могу имати велике користи: школе ће се у решавању конкретних проблема војне теорије и праксе ослањати на висококвалификоване кадрове и користити резултате њихових открића и богате и добро сређене изворне материјале и податке; институти ће се више приближити потребама праксе, јер им школе могу пружити помоћ у погледу јаснијег сагледавања свих услова боја и операције који могу утицати на практичну примену њихових проналазака. Ово се наро-

чито односи на разне техничке институте који раде на усавршавању старе и стварању нове опреме и наоружања.

Међу разним формама повезивања института и школа досадашње искуство је потврдило целисходност ове три: прво, измена публикација и материјала; друго, постављање захтева на које ће друга страна пружити стручни одговор из домена своје специјалности; треће, повремене заједничке конференције на којима ће се расправљати стручни проблеми од заједничког интереса.

Само свестрана и чврста повезаност истраживачког рада у војним школама са животом — трупом, институтима, властитим примењеним задацима и вежбама и сл. — може дати солидне резултате. То се може постићи само ако то повезивање буде производ заједничког планирања, које ће се заснивати на обостраним потребама и могућностима.

*

И, на крају, резултати истраживачког рада зависеће и од тога у којој је мери наставнички колектив овладао научним методом истраживања и рада, који једино може обезбедити сигуран пут до крајњих резултата. Ово је нарочито важно данас када у свету влада велико превирање у области војне теорије, при чему се може често наићи на разна екстремна или потпуно супротна гледишта по истом проблему. Очигледно је, да је у јеку свакодневних техничких новина веома сложено и тешко доносити нова целисходна тактичко-оперативна решења. Ово поготову важи за кадрове армија малих земаља, које нису увек у стању да се крећу на врху техничког развика и зато нису у могућности да се путем властитих опита са најновијим оружјима увере у сву оправданост ових или оних решења. Зато кадрови малих земаља могу долазити до нових решења само студиозним и напорним путем, учећи како на властитим искуствима, тако и од других. А проучавање туђих искустава биће корисно само ако поседујемо здрав критички и стваралачки метод, који ће нас обезбедити од шаблонског (слепог) преношења искустава других или од усвајања било каквих непроверених поставки и тврдњи. За оног који изучава искуства, било туђа или сопствена, од прворазредне је важности да сагледа и испита одређене услове који су утицали на оформљење ове или оне одлуке. То ће му помоћи да стваралачки процени шта се одатле може одабрати и како најбоље применити на властите услове. Уопште узев, квалитет истраживања сваког појединца у директној је зависности од нивоа његовог идејно-политичког образовања, од напора које улаже у праћење савремене војне проблематике, као и од степена помоћи коју му пружа колектив у коме ради.